

Réka SZABÓ
(Nitra)

Niekoľko myšlienok k pedagogickej praxi v bilingválnom prostredí

Some Thoughts on the Educational Practice in Bilingual Environment

In her contribution the author reflects upon the specific features of the Slovak-Hungarian bilingualism and its position in educational process.

Key Words: Bilingualism; Slovak-Hungarian bilingualism; positive perception of bilingualism and two cultural environments

V 21. storočí sa presadil trend ovládania čím viac cudzích jazykov. Nová spoločenská potreba prináša síce negatíva (preťažovanie detí najmä v nižších ročníkoch základných škôl, ako aj predškôlkov), ale na rozdiel od niekoľkých novodobých sociálnych javov tu vyššie percento predstavujú pozitíva. Jazyková kompetencia mladšej generácie umožňuje ľahšie a lepšie poznať cudzie kultúry, v dôsledku ktorých sa ich svetonázor mení dynamickejšie.

Dvojjazyčnosť alebo bilingvizmus sa rozšíril postupne na celom svete. Bilingválny človek sa vyjadruje v dvoch jazykoch bez problémov približne na rovnakej úrovni. Pre takýchto ľudí je samozrejme používať paralelne dva jazyky v ich každodennom živote, kým pre monolingválnych je to nepredstaviteľné. K fenoménu sa môžeme približovať z niekoľkých hľadísk, resp. je možné ho pochopiť vo viacerých rovinách. Osoba, ktorá je schopná používať aj viacero jazykov v dennej komunikácii, sa separuje istou inakosťou od skupiny ľudí, ktorí používajú výlučne materinský jazyk. Je to tak napriek tomu, že ich spoločenský charakter a ľudské vzťahy sa neodlišujú od monolingválnych ľudí.

Zaujímavé je najmä prejavovanie sa nezriedkavo komplikovaných historických okolností. Korene bilingvizmu v našom stredo európskom kontexte sú predovšetkým dané spoločnou históriou národov žijúcich v tomto malom geografickom priestore. Konkrétnejšie myslíme na slovensko-maďarské vzťahy, resp. na stav dvojjazyčnosti maďarskej národnostnej menšiny žijúcej na Slovensku. Peter Andruška korene problematiky vníma cez dianie v minulosti nasledovne: „*V rámci malej exkurzie do minulosti by sme napríklad mohli povedať, že keby Slováci ostali v bývalom Uhorsku (čím by vlastne prispeli k jeho zachovaniu), rozvíjali by sa podstatne pomalšie (a to nielen v jazykovej, ale i celkovej kultúrnej, spoločenskej, hospodárskej a politickej oblasti), ak by sa vôbec vyvíjali, keďže predpokladom rozvoja v onom štátnom útvere bola jednojazyčnosť – ináč povedané maďarčina, a dvojjazyčnosť sa neobjavovala ani vo víziách ideológov onoho štátneho útvaru*“ (ANDRUŠKA: 2008, s. 58). Myšlienka je zaujímavá z toho hľadiska, že upozorňuje na problematiku dvoj- a jednojazyčného štátu. Hypoteticky možno konštatovať, že viacero národov a tiež bilingvizmus by mohli pomáhať zachovať väčší a silnejší štátny celok, ak by centrálna moc poskytla obyvateľom národnostných menšín práva na rovnakej úrovni ako pre väčšinu. Dobová unifikačná tendencia, ako vieme, napokon viedla k rozpadu Uhorska. V súčasnosti by bolo vhodné zväziť úzkozrakosť minulosti a venovať pozornosť pozitívam bilingvizmu. Nemôžeme zanedbať ani kladné stránky a pestrosť vyplývajúce z viackultúrnosti jedného štátneho útvaru, v ktorom žije viacero národností. Upozornením a pestovaním priaznivého postoja obyvateľstva k vlastnému bilingvizmu, viackultúrnosti, ba aj dvojitej identite, by pomáhal nevnímať národnostný stav ako hendikep, ale práve naopak, ako bohatstvo.

„...*aj keď v prípade bilingvizmu (bilingválnosti) ide o jazyk, respektíve o jazyky a o schopnosť ich využívania v bežnej, každodennej či vyššej umeleckej alebo odbornej komunikácii, tento prvok ľudskej kultúry a kultúrnosti nestačí skúmať iba z jazykovedného hľadiska; bilingvizmus (bilingválnosť) pokladám za problém v prvom rade kulturologický...*“ (ANDRUŠKA: 2008, s. 58). Z toho vyplýva, že daný fenomén dáva možnosť k širšiemu skúmaniu, a to v rôznych oblastiach ľudského života, ako napr. v komunikácii, literárnej interpretácii, histórii, politológii, psychológii ako aj v pedagogickej praxi.

Centrálnou úlohou pedagogickej činnosti v bilingválnom prostredí by malo byť presadenie pozitívneho vnímania vlastnej „inakosti“. V každodennej praxi sa zo strany pedagóga predpokladá senzitívny prístup k jednotlivcom reprezentujúcim danú vrstvu. Pedagóg na základnej, resp. strednej škole má pomerne jednoduchšiu prácu. V národnostných školách sa žiaci nekonfrontujú so slovenskou väčšinou, z čoho nevyplývajú konflikty spôsobené jazykovou bariérou (popri prípade ani iné konflikty). Deti medzi sebou používajú svoj materinský jazyk (aj v tomto prípade myslím predovšetkým na maďarčinu), ktorý je zároveň aj jazykom výučby. Štátny (jazyk väčšiny, slovenčina) jazyk sa používa na hodinách venovaných slovenské-

Niekoľko myšlienok k pedagogickej praxi v bilingválnom prostredí

mu jazyku a jeho literatúre. V takomto prostredí je pomerne ľahké udržať zvyky a obyčaje národnosti, resp. vypestovať istú „hrdosť“ detí na svoju etnickú skupinu.

Problém sa môže vyskytnúť vtedy, ak sa mladý človek z národnostných (maďarských) škôl rozhodne pokračovať vo svojom štúdiu na vysokej škole, kde sa vyučuje v štátnom jazyku. Aj keď ovláda na pomerne vysokej úrovni jazyk štátu, aj tak sa môže stretnúť s ťažkosťami vyplývajúcimi z komunikácie, nehovoriac o tých jednotlivcoch, ktorých jazykové schopnosti sú menej rozvinuté. Je zaujímavé sledovať skupiny, najmä v prvom ročníku vysokej školy, ktoré sú národnostne zmiešané. Môžeme si všimnúť aj to, ako sa študenti separujú na menšie skupiny. Väčšinou sa príslušníci národnostnej menšiny oddeľujú do spoločnej skupiny, predpokladáme, že z istého pocitu bezpečia, a buď sa zmiešajú až po čase, alebo vôbec nie. Tým sa vytvorí súdržnosť v skupine, ich členovia sú si medzi sebou „rovní“, ich sebavedomie rastie, ale rastie šanca aj na nekonfrontovanie sa, a tým sa odizolujú od väčšiny. Žiaľ, skupina sa tým uzavrie do seba a vylúči aj možnosť spoznania nových ľudí z širšej vrstvy. Podstatnejšie je, že sama odriekne tú najevidentnejšiu možnosť zdokonaľovať sa v štátnom jazyku prostredníctvom neformálnej komunikácie.

Pedagóg, samozrejme, vníma správanie sa skupiny, resp. menších skupín vo väčšine, ale je do toho zainteresovaný iba do malej miery (napríklad môže byť nepríjemné pre slovenského pedagóga, keď sa študenti medzi sebou rozprávajú po maďarsky a tomu nerozumie). Problém, ktorý je však nútený riešiť, je jazyková bariéra jeho študentov v prípadoch, keď sa majú vyjadriť na prednáškach či seminároch pred celou skupinou. Neistota z jazyka môže vytvoriť dojem nepripravenosti. Tu by mala zapracovať už spomenutá senzitivnosť pedagóga. Je nútený určiť, či je problém výlučne jazykový, a bez ohľadu či áno, alebo nie by mal zaujať postoj, ktorým by sa nedotkol svojho študenta. Sú prípady, keď študent má vedomosti, iba potrebuje istý čas, kým získa sebavedomie a potrebnú jazykovú schopnosť na to, aby ich vedel preukázať. Situáciu tu tiež môže komplikovať fakt, keď prednášajúci neovláda daný národnostný jazyk a v prípade potreby nevie zareagovať, resp. pomôcť. Prácu v takejto skupine má pomerne ľahšiu pedagóg, ktorý je príslušníkom danej národnostnej menšiny, resp. ak ovláda potrebný jazyk. Predpokladá sa síce humánny prístup a trepezlivosť, ale problematické chvíle sa dajú premostiť viacerými metodologickými praktikami. So súhlasom celej skupiny pedagóg môže dovoliť neistému študentovi, aby svoje myšlienky vyjadril vo svojom materinskom jazyku, čo následne pedagóg prekladá do jazyka väčšiny. S takýmto prístupom vie upútať a upozorniť na viacero problematických momentov v zmiešanom prostredí. Študenta z národnostného prostredia neodradí od učenia sa, lebo potvrdí záujem o jeho názory, a tým v ňom evokuje potrebu v zdokonaľovaní sa v štátnom jazyku. Upozorní väčšinu na toleranciu v takýchto prípadoch a tiež potvrdzuje v nich to, že sa naozaj zaujíma o ich mienku. Zároveň slúži ako pozitívny príklad pre všetkých študentov tým, že dokazuje, že nie je nemožné sa postupne

zdokonalit' vo viacerých jazykoch a že humánny prístup a tolerancia voči inakosti je cesta k spolupráci. Oficiálna metodológia nemusí obsahovať alebo odsúhlasit' uvedený príklad, ale každodenná prax prednášajúceho potvrdzuje funkčnosť a opodstatnenosť takéhoto prístupu. Uvedený príklad zo slovensko-maďarského prostredia by sa mohol potvrdit' aj v skupinách z ostatných národnostne zmiešaných regiónov strednej Európy.

Napokon bilingválni študenti po čase aklimatizovania sa na univerzitách so štátnym vyučujúcim jazykom, resp. v zmiešaných skupinách potvrdzujú usilovnou prácou a cieľavedomosťou svoj talent. Ich počiatočný hendikep sa postupne pretransformuje na pozitívum. Extra jazyková schopnosť im umožňuje lepšiu orientáciu aj v odbornej literatúre v ich materinskom jazyku, ktorá zostáva pre väčšinu nedostupná. „*Pedagóg, sice sa jedná o dospelých ľudí, má veľkú zodpovednosť v tom, ako ovplyvní osudy svojich študentov so svojím počiatočným prístupom.*“ (SZÁMELOVÁ: 2012. s. 2)

A v čom ostáva predsa len práca pedagógov základných a stredných škôl? V tom, aby mládež bola dostatočne pripravená a s adekvátnou otvorenosťou vedela reagovať na rôzne problematické situácie v rámci rôznych nehomogénnych skupín. Pojem multikulturalizmus, a to v pravom zmysle slova, by sa mal v maximálnej miere presadiť do praxe. V školách by sa mal klásť dôraz na multikultúrnu výchovu nasledujúcich generácií, a to nie na úkor uvedomovania si vlastných tradícií a špecifik jednotlivých regiónov. Multikultúrnu výchovu by bolo prijateľné integrovať do istej miery do každého predmetu, aby sa význam pojmu zafixoval do myslenia mládeže nie lexikálne (ako nútená a ťažko zapamätateľná abstrakcia), ale prakticky. Výchovná metóda by sa mala rozširovať aj v národnostných školách, pretože ani deti-bilingvisti (poznatie dvoch jazykov nie je dostatočný predpoklad) nie sú adekvátne pripravené na možné ťažkosti, resp. „inakosti“, ktorým budú musieť čeliť, keď sa ocitnú v zmiešanom prostredí.

Literatúra:

- ANDRUŠKA, P. 2008. Stredo-európske kapitoly 2. Nitra: Katedra areálových kultúr FSS, UKF v Nitre, 2008. s. 109. ISBN 978-80-8094-306-6.
- LIGETI, CS. – MEDGYESI, S. – SZONTAGH, P. 2005. Pedagógiai kaleidoszkóp. Budapest: Budapesti Pedagógusok Szakmai Szervezete, 2005. S. 179. ISBN 963 218 492 0.
- ŠENKÁR, P. Dieťa a bilingvizmus. In: Kultúra a súčasnosť 6. Ed.: Peter Andruška. Nitra: Katedra areálových kultúr FSS, UKF v Nitre, 2008. s. 142. ISBN 978-80-8094-372-1.
- SOUKUP, V. 2004. Dějiny antropologie (Encyklopedický přehled dějin fyzické antropologie, paleoantropologie, sociální a kulturní antropologie). Praha: Nakladatelství Karolínium, 2004. s. 667. ISBN 80-246-0337-3.
- SZÁMELOVÁ, P. 2012. Metodológia výučby v slovensko-maďarskom kontexte (v tlači).